

Запровадження в системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України експертної спеціальності «Антропологічні дослідження»

Сергій Тюленєв

кандидат економічних наук, старший дослідник, директор,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф.
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9685-1536>, e-mail: Tiulieniev.Serhii@nncise.org.ua

Вадим Хоша

кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач відділу підвищення
кваліфікації судових експертів, Національний науковий центр «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків,
Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0467-9826>, e-mail: khosha@hniise.gov.ua

Розглянуто актуальність запровадження нового виду експертизи в системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України — антропологічної експертизи.

Ключові слова: 3D-модель; антропологія; експертиза; ідентифікація; фотосуміщення; черепно-лицеве накладання.

Introduction of the Expert Specialty “Anthropological Examination” in the System of Forensic Institutions of the Ministry of Justice of Ukraine

Serhii Tiulieniev, Vadym Khosha

The paper considers the relevance of introducing a new type of forensic examination in the system of forensic institutions of the Ministry of Justice of Ukraine: anthropological examination.

Keywords: 3D-model; anthropology; examination; identification; photo overlay; craniofacial overlay.

Здійснення російською федерацією збройної агресії проти України спричиняє вкрай негативні наслідки для нашої держави, передусім пов'язані зі значною кількістю жертв війни й руйнуванням інфраструктури тощо. Своєю чергою це породжує нагальну потребу у своєчасному і точному ототожненні багатьох загиблих серед цивільного населення та військовослужбовців.

Станом на кінець 2023 р. в Єдиному реєстрі зниклих безвісти зареєстро-

вано 28 000 осіб. Як свідчить експертна практика, ця кількість, на жаль, зростатиме й надалі. Багато людей стали жертвами викрадень, примусової депортації або затримання без зв'язку із зовнішнім світом, що є явним і цинічним порушенням міжнародного гуманітарного права, багато з них було вбито, про що свідчать виявлені масові й незаконні поховання [1].

Із квітня 2022 р. масові поховання виявлено на звільнених від російського

агресора територіях і, за прогнозами, у майбутньому буде виявлено ще більше таких поховань з неідентифікованими жертвами війни: військово-службовцями й цивільними, яких вважають зниклими безвісти, поміж яких багато дітей і людей похилого віку. Зокрема, унаслідок війни, терористичних актів і пов'язаних з ними обставин, такими жертвами є українці та представники інших країн [1]. Кожна з цих жертв потребує розшуку й ідентифікації.

Ефективне розв'язання цієї проблеми перебуває у площині теорії криміналістичної ідентифікації. Реалії часу зумовлюють гостру потребу у застосуванні найпрогресивніших технологій, поміж яких чільне місце посідають новітні методи судової антропології.

Закордоном (у Сполучених Штатах Америки та країнах Західної Європи) уже тривалий час успішно функціонують підрозділи судових антропологів. Окрім того, програма Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (англ. *International Commission on Missing Persons, ICMP*) в Україні підтримує зусилля органів влади, спрямовані на притягнення до відповідальності винних у скоєнні злочинів щодо всіх зниклих безвісти шляхом проведення ефективних і достовірних розслідувань. Комісія сприяє подальшому розвитку та зміцненню технічного потенціалу України до рівня, на якому можуть бути надані докази в міжнародному суді, починаючи з професійного вилучення останків загиблих, документування місця злочину, визначення причини та способу

смерті, здійснення процесу ідентифікації [1].

Відомо, що кісткова тканина найбільш стійка до впливу чинників навколишнього середовища, а органічний матрикс кістки, на відміну від решти тканин організму, зберігає свою структуру тривалий час після смерті людини. Ця обставина стала підґрунтям для розроблення різних методик дослідження кісткових останків в експертній практиці ідентифікації особи.

Найбільш інформативні ідентифікаційні ознаки мають кістки черепа, оскільки очевидна анатомічна залежність між зовнішньою архітектонікою голови людини з усіма її індивідуальними особливостями й будовою черепа у конкретного індивідуума.

У першій половині ХХ ст. в експертній практиці з метою ідентифікації особи успішно запровадили метод порівняльного дослідження — фотосуміщення прижиттєвого фотозображення особи й черепа; цією методикою до сьогодні послуговуються в експертній практиці.

Черепно-лицеве накладання — це судово-експертне дослідження, під час якого фотографії (світлини) або фотокадри, зроблені з відеозаписів зниклої людини, порівнюють зі знайденим черепом (його 3D-моделлю). Спроектвавши обидва зображення одне на одне (зіставивши відскановану тривимірну модель черепа з фотографіями (світлинами) обличчя / серією відеокадрів), можна ідентифікувати людину на основі подібності морфологічних ознак, спільних для обох об'єктів.

Сучасні методи черепно-лицевого накладання, які ґрунтуються на цифрових технологіях, передбачають застосування спеціальних знань у різних галузях науки й техніки.

Слід зауважити, що ідентифікація особи за черепом людини та прижиттєвими фотографіями (світлинами) / відеозаписами не належить до завдань портретної експертизи (6.2 «Ідентифікація особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями»), оскільки для дослідження цих об'єктів (тривимірних знімків черепа) необхідні спеціальні знання в галузі не тільки криміналістичної ідентифікації, а й судової антропології, інформаційних технологій та анатомії людини [2].

Нині назріла гостра потреба запровадити новий вид експертизи в системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України — антропологічну експертизу.

Затребуваність у фахівцях-антропологах продиктована викликами сьогодення.

Україна має висококваліфікованих фахівців, які можуть пройти навчання, скласти іспити у Центральній експертно-кваліфікаційній комісії при Міністерстві юстиції України й надалі проводити відповідні експертні дослідження у цій сфері. Так, відповідно до ст. 10 Закону України від 25.02.1994 р. № 4038-XII «Про судову експертизу» (зі змінами) [3] і постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої

освіти» (зі змінами) [4], кваліфікацію судового експерта в галузі антропологічних досліджень можуть здобути фахівці науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, які мають вищу освіту, зокрема, за такими спеціальностями:

- Е1 «Біологія та біохімія»;
- І1 «Стоматологія»;
- І2 «Медицина»;
- І3 «Педіатрія»;
- І6 «Технології медичної діагностики та лікування (за спеціалізаціями)»;
- І7 «Терапія та реабілітація (за спеціалізаціями)» тощо.

Співробітники Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України розробили програми підготовки судових експертів за цією експертною спеціальністю. Запровадження нового напрямку експертних досліджень за згаданою вище спеціальністю дасть змогу значно підвищити можливості застосування судових експертиз у судочинстві України.

Відкриття нової експертної спеціальності «Антропологічні дослідження» у системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України сприятиме подальшому розширенню кола кваліфікованих кадрів, спроможних розв'язувати питання, які виникають у правоохоронних органів і судів під час розслідування та судового розгляду тяжких злочинів, збагатить новими можливостями національну судово-експертну діяльність, створить перспективи для наукової діяльності в цій сфері.

Перелік джерел посилання

1. ІСМР Україна : вебсайт. URL: <https://icmr.int/uk/що-ми-робимо/географічні-програми/україна/> (дата звернення: 21.03.2025).
2. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : затв. наказ. Мін'юсту України від 03.03.2015 р. № 301/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
4. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти : постанова КМУ від 29.04.2015 р. № 266 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.03.2025).